

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: ความเป็นมาและความหมาย¹

Sufficiency Economy Philosophy: Historical Background and Interpretation

ณัฐพงษ์ ทองภักดี*

บทคัดย่อ

บทความนี้อภิปรายถึงความเป็นมาของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้ประชาชนชาวไทย เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ปรัชญาได้รับการยอมรับและนำไปใช้อย่างกว้างขวาง เพราะนอกจากจะเป็นแนวทางแก้วิกฤตยังช่วยแก้ปัญหาในระดับโครงสร้างจากความไม่สมดุลจากการพัฒนาในอดีต

เป้าหมายของปรัชญา คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน สามารถรับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยยึดหลักทางสายกลาง ปรัชญามือถือประกอบ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง โดยมีเงื่อนไขพื้นฐาน คือ ความรู้และคุณธรรม

ความเข้าใจใน 3 องค์ประกอบ และ 2 เงื่อนไข ที่ประกอบเป็นเศรษฐกิจพอเพียงนี้ จะทำให้ผู้นำไปใช้มีความชัดเจนในการประยุกต์ สามารถปรับใช้ได้กับบริบทที่แตกต่าง กันได้อย่างเหมาะสม มีแนวทางปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ทำให้การขับเคลื่อนมีพลัง และเมื่อนำไปใช้ในการบริหารการพัฒนาในทุกระดับ สังคมไทยก็จะมีวิถีการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

คำสำคัญ: ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

* รองศาสตราจารย์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ และ ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

¹ ปรับปรุงจากเอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ ประจำปี 2550 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา” 14 มิถุนายน 2550 ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบ พระชนมพรรษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ผู้เขียนดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ผู้เขียนขอขอบคุณคณาจารย์ผู้เขียนบทความในโครงการนี้ ผู้เข้าร่วมในการประชุมระดมความคิด ณ จังหวัดสมุทรสาคร วันที่ 2 มีนาคม 2550 ผศ.ดร.ณดา จันทร์สม และ รศ.ดร.อดิศักดิ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา ที่ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการเขียนบทความนี้ ทั้งนี้ นางสาวศิริพรรณ ไชยรัตน์ เป็นผู้ช่วยวิจัย

Abstract

This paper discussed the historical background of the Sufficiency Economy Philosophy that His Majesty King Bhumibol Adulyadej bestowed to the Thai people. The Philosophy is the foundation and the guiding principle of the Ninth National Economic and Social Development Plan. The Sufficiency Economy Philosophy is highly regarded and widely applied in many areas not only because it is a out of the crisis, but it is also a way to correct structural problems caused by the past imbalanced development.

The ultimate goal of the Philosophy is to create the balanced and sustainable development path that suitably withstands internal and external changes regarding economic, social, environmental and cultural factors. Middle path approach is the underlying principle of the Sufficiency Economy Philosophy. The three essential components of the Philosophy are moderation, reasonableness, and self-immunity. Besides these components, there are two vital conditions to make the Philosophy work knowledge and ethics.

Through the understanding of these three components and two conditions, the applications of the Philosophy will then be practicable. The thorough understanding will facilitate proper application of the philosophy to different contexts. The common framework will guide the implementations in the same direction, thus empowering the movement. Furthermore, applying the Sufficiency Economy Philosophy in every level of development administration will nurture the Thai society and lead to a sustainable and balanced development course.

Keywords: *Sufficiency Economy Philosophy, Moderation, Reasonableness, Self-immunity, Sustainable and Balanced Development*

1. ความเป็นมาของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อกล่าวถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” ผู้ที่สนใจแต่ละคนย่อมมีความนึกคิด มีการตีความที่แตกต่างกันตามความเข้าใจและประสบการณ์ของตน ซึ่งความสนใจนี้เป็นสิ่งที่ดียิ่ง อย่างไรก็ตามการประยุกต์ใช้ให้เป็นทิศทางเดียวกันจำเป็นต้องมีความเข้าใจพื้นฐานร่วมกัน บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริและการทำให้เกิดความกระจ่างชัดเพิ่มขึ้นตามกรอบของ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นกรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 และฉบับที่ 10 โดยใช้ให้เห็นความเป็นมา โครงสร้างและความหมาย เพื่อให้สามารถตีความเพื่อการประยุกต์ในบริบทที่แตกต่างกันได้อย่างเหมาะสม

ทศวรรษก่อนวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 เป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการปรับโครงสร้างการผลิต โดยมีความเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งสินค้าอุตสาหกรรมเป็นสินค้าที่มีทักษะการผลิตสูงขึ้น ทั้งยังมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่สูง ทั้งด้านการส่งออก และการผลิต (ณัฐพงศ์ ทองภักดี และ วิศาล บุปผเวส 2540 หน้า 4-6) ทั้งนี้อัตราการขยายของผลผลิตมวลรวมของประเทศไทยมีการขยายตัวสูงเมื่อเทียบกับประเทศกำลังพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในช่วงปี 2502-2516 เฉลี่ยร้อยละ 8.1 ต่อปี แม้ระหว่างปี 2517-2528 ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก อัตราการขยายของผลผลิตมวลรวมของประเทศไทยก็ยังสูงถึงร้อยละ 6.3 ต่อปี และปี 2529-2539 อัตราการขยายของผลผลิตมวลรวมของประเทศไทยเฉลี่ยต่อปีของประเทศไทย คือ ร้อยละ 9.1 การขยายตัวทางเศรษฐกิจ การส่งออก และการปรับโครงสร้างการผลิต มีผลจากการที่ประเทศไทยเปิดต่อการค้าการลงทุนจากต่างชาติสูง มีการลงทุนจากต่างประเทศที่นำเทคโนโลยีและการตลาดมาสู่ประเทศไทย

นอกจากการขยายตัวที่ดีแล้ว เศรษฐกิจของประเทศไทยยังมีเสถียรภาพสูง ทั้งด้านของระดับราคาสินค้า อัตราแลกเปลี่ยน และการจ้างงานทำ โดยในปี 2504-2513 ประเทศไทยมีอัตราเงินเฟ้อเฉลี่ยร้อยละ 2.3 ต่อปี ช่วงปี 2514-2523 อัตราเงินเฟ้อของประเทศไทย คือ ร้อยละ 10.0 ต่อปี และในปี 2524-2533 ประเทศไทยมีอัตราเงินเฟ้อเฉลี่ยร้อยละ 4.4 ต่อปี ในช่วงก่อนวิกฤติปี 2540 อัตราเงินเฟ้อสูงขึ้นมาเป็นประมาณร้อยละ 5 ต่อปี ซึ่งก็ยังไม่สูงเมื่อเทียบกับประเทศกำลังพัฒนาทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ระบบเศรษฐกิจไทยก็มีความไม่สมดุลในหลายด้าน ในด้านการกระจายรายได้ ถึงแม้ว่าสัดส่วนคนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนจะลดลง แต่คนจนกลับมีสัดส่วนของรายได้ในระบบเศรษฐกิจน้อยลง ในปี 2518 คนที่จนที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้เพียงร้อยละ 6 ของรายได้ทั้งหมดของประเทศ ในขณะที่คนรวยที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้ถึงร้อยละ 49 ในปี 2539 คนรวยที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 56 ส่วนคนที่จนที่สุดร้อยละ 20 ของ

ประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้เหลือเพียงร้อยละ 4 ของรายได้ทั้งหมดของประเทศ นั้นแสดงให้เห็นว่า การกระจายรายได้ของคนในประเทศแย่ง โดยในขณะที่เศรษฐกิจมีการขยายตัวสูงขึ้น ทั้งกลุ่มคนรวยและกลุ่มผู้มีรายได้น้อยมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น แต่รายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ คนรวยจะมีอัตราการเพิ่มขึ้นของรายได้สูงกว่า

นอกจากนี้ ยังมีความไม่สมดุลด้านอื่น ๆ เช่น ความแตกต่างของรายได้และความเจริญระหว่างเมืองกับชนบท ความไม่สมดุลของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการเจริญเติบโต ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความไม่พอดีของโครงสร้างการผลิตและการจ้างงาน ที่สัดส่วนการผลิตของภาคเกษตรลดลงไปไม่ถึงร้อยละ 10 ของผลผลิตมวลรวมประชาชาติ แต่สัดส่วนแรงงานในภาคเกษตรมีประมาณร้อยละ 50 ของแรงงานรวมในประเทศ ความไม่สมดุลของโครงสร้างการผลิตและระดับการศึกษาของคนงานที่แรงงานส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษา (ดู Chalongphob Sussangkarn 1992 หน้า 22-37)

การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจที่เป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น การลงทุนต่างประเทศมากขึ้น มีความสัมพันธ์กับต่างประเทศมากขึ้น ทำให้การผลิต และการตลาดมีความซับซ้อนขึ้นกว่าการผลิตแบบดั้งเดิมซึ่งมีพื้นฐานด้านการเกษตร ภาคการผลิตทั้งภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรมต้องพึ่งพาตลาด เทคโนโลยี วัตถุดิบ และเครื่องจักรจากต่างประเทศสูงขึ้น ส่งผลให้ความผันผวนของระบบเศรษฐกิจโลกและระดับชาติมีผลกระทบต่อประชาชนมากขึ้น สังคมมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วทั้งจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี การหลั่งไหลของข้อมูลข่าวสารและวัฒนธรรมต่างชาติ การเคลื่อนย้ายประชากรทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วขึ้นทำให้มีความมั่นคงในชีวิตลดลง ความสามารถในการพึ่งตัวเองและสมดุลของชีวิตเปลี่ยนไป ทำให้ความสามารถในการกำหนดชีวิตของบุคคลอย่างอิสระทำได้ยากขึ้น

กล่าวได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยมีความสำเร็จในหลายด้าน แต่ก็มีความไม่สมดุลของโครงสร้างในหลายมิติ โดยเฉพาะการมีพฤติกรรมที่ไม่พอดีมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาวิกฤติ² สังคมไทยมีการใช้จ่ายเกินความพอดี การใช้จ่ายที่เกินความพอดีมาจากทั้งภาครัฐครัวเรือนที่ส่งผลให้สัดส่วนการออมต่อรายได้ประชาชาติลดลง สัดส่วนการออมของครัวเรือนลดลงจากประมาณร้อยละ 20 ในปี 2532 ลงมาเหลือเพียงประมาณร้อยละ 9 ในปี 2539 ภาคธุรกิจมีความไม่พอดีในการใช้จ่ายเงินมีการกู้เกินมากกว่าที่ควรเมื่อเทียบกับการลงทุนด้วยตัวเอง การลงทุนรวมที่แท้จริงขยายตัวโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 14.9 ต่อปี การลงทุนอย่างมากนี้ทำให้ขาดความพอดี

² สาเหตุและสภาวะของวิกฤติอ่านรายละเอียดได้ใน ฉลองภพ สุตังกรกาญจน์ (2549) การบริหารเศรษฐกิจตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ Ammar Siamwalla 1997 *Can A Developing Democracy Manage Its Macroeconomy? The Case of Thailand* TDRI Quarterly Review Vol. 12 No. 4

ทางการเงิน ธุรกิจมีการกู้เงินมาลงทุนเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าการลงทุนโดยทรัพย์สินของตนเอง ทำให้สัดส่วนหนี้สินต่อทุนสูงมาก ทั้งยังมีการกู้เงินจากต่างประเทศมาลงทุน โดยเฉพาะเป็นหนี้สินระยะสั้น แต่เงินที่กู้มานี้ นำมาลงทุนเพื่อหวังผลในระยะยาว เป็นความไม่พอดี ไม่คำนึงถึงความเสี่ยงที่อาจเกิดได้จากการเปลี่ยนแปลงของอัตราแลกเปลี่ยน ทำให้อัตราส่วนหนี้สินระยะสั้นต่อเงินสำรองระหว่างประเทศสูงมาก ปริมาณของหนี้สินระยะสั้นในปีที่มีวิกฤติมีมูลค่าสูงกว่าปริมาณเงินสำรองระหว่างประเทศที่มีอยู่

การใช้จ่ายที่เกินตัวทั้งภาคครัวเรือนและภาคธุรกิจทำให้เศรษฐกิจมหภาคไม่สมดุล จึงทำให้ประเทศไทยมีการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดอย่างต่อเนื่อง จากที่การออมภายในประเทศมีน้อยกว่าการลงทุน

การบริโภคและการลงทุนที่เกินตัวนี้ มีส่วนมาจากการมองภาพเศรษฐกิจไทยที่ดีเกินกว่าที่ควร เนื่องจากเศรษฐกิจไทยมีการขยายตัวมาอย่างต่อเนื่อง โดยระหว่างปี 2529-2539 เศรษฐกิจไทยมีการขยายตัวโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 9.4 ต่อปี นอกจากนี้เมื่อมีระบบอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศที่คงที่ ทำให้เศรษฐกิจมีเสถียรภาพสูง จึงได้รับความคาดหวังทั้งจากคนไทยและต่างประเทศว่าเศรษฐกิจไทยจะพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง เป็นที่น่าลงทุนอย่างมาก จึงมีการทำตัวเกินความพอดี มีพฤติกรรมที่ยอมรับความเสี่ยงทั้งด้านการลงทุน การบริโภคที่ไม่ควรจะมี

นอกจากนี้ยังมีปัญหาทางจริยธรรม มีการทุจริตในการดำเนินธุรกิจโดยเฉพาะสถาบันการเงิน มีการปล่อยสินเชื่อให้กับกลุ่มผลประโยชน์ การปล่อยสินเชื่อโดยไม่มีการค้ำประกันที่พอเพียง ตัวอย่างเช่น กรณีของธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ ทำให้ฐานะของธุรกิจมีความไม่มั่นคง ประกอบกับภาครัฐไม่มีความรู้ที่เพียงพอต่อการบริหารการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาวะเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การจัดการกับสถาบันการเงินที่มีปัญหาความมั่นคง ทำให้ปัญหาความรุนแรงมากขึ้น

ความเปราะบางทางเศรษฐกิจไทย ทำให้ขาดความเชื่อมั่นในระบบเศรษฐกิจ มีการถอนเงินจากสถาบันการเงินอย่างมากและรวดเร็ว นักลงทุนต่างชาติขาดความมั่นใจถึงความสามารถในการชำระหนี้ต่างประเทศ เงินทุนจากต่างประเทศไหลออกอย่างรวดเร็ว ส่งผลทำให้มีความไม่มั่นใจในเสถียรภาพของค่าเงินบาท ที่มีค่าคงที่มาเป็นเวลานาน มีแรงกดดันให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศมีการปรับตัว ความพยายามในการรักษาค่าเงินบาท ทำให้เงินสำรองระหว่างประเทศลดลงอย่างมาก จนในที่สุดต้องเปลี่ยนระบบอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศเป็นระบบลอยตัว ค่าเงินบาทเมื่อเทียบกับเงินตราต่างประเทศสกุลต่าง ๆ ลดค่าลงอย่างมาก ทำให้ประเทศไทยเข้าสู่วิกฤติ มีภาระต่อการชำระหนี้ต่างประเทศอย่างมาก สถาบันการเงินและธุรกิจจำนวนมากอยู่ในฐานะล้มละลาย ประเทศเข้าสู่ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ประเทศไทยจึงต้องเข้าสู่

6

โครงการความช่วยเหลือของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ³

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ไม่กี่เดือนหลังวิกฤติเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศอย่างพอเพียง ไม่ก้าวกระโดด ดังเช่น

“การเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่าความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก”

“ทำโครงการอะไร ก็จะต้องนึกถึงขนาดที่เหมาะสมกับที่เรียกว่า อัตราภาพ หรือกับสิ่งแวดล้อม ฉะนั้นการที่จะทำโครงการอะไร จะต้องทำด้วยความรอบคอบ และอย่าตาโตเกินไป”

ทุกฝ่ายมีความสนใจที่จะนำแนวทางตามพระราชดำรัสไปใช้ในการพัฒนาประเทศ มีการตีความนำไปประยุกต์ใช้ของหลายหน่วยงานโดยเฉพาะในภาคเกษตร อย่างไรก็ตามในขณะนั้นมีการนำไปประยุกต์ในหลายหน่วยงานโดยมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันนัก ในปีต่อ ๆ มาได้มีพระราชดำรัสที่ทำให้มีความเข้าใจยิ่งขึ้น เช่น

“ให้พอเพียงนี้ ก็หมายความว่า มีกิน มีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ” พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐

³ หากจะสรุปสาเหตุของการเกิดวิกฤติโดยเน้นด้านนโยบายและพฤติกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง Warr Peter (2005 หน้า 57) สรุปได้ดีว่า “...it is vital to recognize that Thailand's crisis was a collapse of a boom. It was not caused primarily by vicious speculators or by corrupt politicians, although both of these play a role, but by errors of macroeconomic policy. These policy errors occurred during the boom period and arose from the complacency, and to some extent, arrogance, produced by a decade of unprecedented economic growth. Central among these policy mistakes was the insistence on retaining a fixed exchange rate when circumstances no longer suited it. The extended boom also produced a euphoria--some would say greed--which led business decision-makers and others to take risks they would not ordinarily have accepted.”

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือน ตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป” พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากวารสารชัยพัฒนา ประจำเดือน สิงหาคม ๒๕๔๒

“พอมีพอกินนี้ได้พูดมาหลายปี ลึกกว่าปีแล้ว ให้พอมีพอกิน แต่ว่าพอมีพอกินนี้เป็นเพียงเริ่มต้นของเศรษฐกิจ เมื่อปีที่แล้วบอกว่า ถ้าพอมีพอกิน คือ self-sufficiency คือ พอมีพอกินของตัวเองนั้น ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจสมัยหิน สมัยหินนั้นเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน แต่ว่าค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมา ต้องมีการแลกเปลี่ยนกัน มีการช่วยเหลือระหว่างหมู่บ้าน หรือระหว่างจะเรียกว่าอำเภอ จังหวัด ประเทศ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน มีการไม่พอเพียง จึงบอกว่าถ้ามีเศรษฐกิจพอเพียง เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็จะพอแล้ว จะใช้ได้” พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒

“ทั้งหมดนี้พูดอย่างนี้ก็คือ เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง เศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ย้าแล้วย้าอีกแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า SUFFICIENCY ECONOMY ใครต่อใครก็ต่อว่าว่าไม่มี SUFFICIENCY ECONOMY แต่ว่าเป็นคำใหม่ของเราก็ได้ หมายความว่าประหยัดแต่ไม่ใช่ขี้เหนียว ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผลจะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแล้วทุกคนจะมีความสุขแต่พอเพียง” พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : ๔ ธันวาคม ๒๕๔๓

ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีแนวคิดที่จะนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ เนื่องจากปัญหาความไม่สมดุลในการพัฒนาโดยเฉพาะการเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี 2540 ย้ำให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาของไทยยังไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ยั่งยืนและสมดุลได้ จึงจำเป็นต้องหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบที่เหมาะสม ทำให้เราหลีกเลี่ยงวิกฤติเศรษฐกิจได้ เพื่อให้มีความชัดเจนในความหมายของปรัชญา เพื่อการทำความเข้าใจและการดำเนินโครงการของหน่วยงานต่างมีทิศทางเดียวกัน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงได้ตั้งคณะทำงานโดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อสังเคราะห์ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

การศึกษาพบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเวลานานและต่อเนื่องกว่าสามสิบปีแล้ว ทรงมีกระแสพระราชดำรัสให้ผู้บริหารประเทศ

และประชาชน เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาที่สมดุล มีการพัฒนาเป็นลำดับขั้น ไม่เน้นเพียงการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เช่น พระบรมราโชวาทเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2517 ที่ว่า⁴

“ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือ ความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อน ด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้ว... การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มิอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมไม่สามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันการผิดพลาดล้มเหลว”

และพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2517

“..ให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ที่มีความพออยู่พอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวด.....”

จากการประมวลพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาประเทศ คณะทำงานได้สรุปเป็นหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้รับพระบรมราชานุญาตใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9⁵ โดยมีเนื้อหา ดังนี้

⁴ กลุ่มพัฒนารอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (2546 ข) ประมวลคำในพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช 2493-2542 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

⁵ หนังสือพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำไปใช้และเผยแพร่แสดงในภาคผนวก

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็น ที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

เนื้อหาตามที่ได้รับพระราชทานมานี้ ได้มาใช้เป็นหลักในการสัมมนาวิชาการประจำปี 2542 ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย⁶ โดยทำการศึกษาความหมายและการประยุกต์ใช้ เป็นการเผยแพร่ในวงกว้าง และนำไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 จนถึง ฉบับที่ 10 ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน

ดังนั้นผู้ที่สนใจจะศึกษาและประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ จึงควรเริ่มจากการทำความเข้าใจตามเนื้อหาในกรอบข้างต้น เนื่องจากได้มาจากการสังเคราะห์พระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาในวาระต่าง ๆ ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำมาใช้ และเป็นเนื้อหาที่เป็นกรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศที่ต้องการความสมดุล หลีกเลี่ยงการเกิดความผันผวน

ดังได้กล่าวแล้วว่าเนื้อหาของปรัชญากลั่นกรองมาจากกระแสพระราชดำรัสกว่าสามสิบปีที่ผ่านมาแล้ว และเมื่อประเทศไทยพบวิกฤติจึงตระหนักในเรื่องนี้ก็นำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาสิ่งที่น่าสนใจ คือ แม้เวลาจะผ่านมาเป็นเวลาร่วม 10 ปีจากวิกฤติ และประเทศไทยอยู่ในขั้นที่พ้นตัวจากวิกฤติแล้ว แต่ความศรัทธาของปรัชญายังมีอยู่ แสดงว่าปรัชญานี้ได้รับการยอมรับว่าไม่เพียงแค่จะแก้ปัญหาวิกฤติระยะสั้น แต่มีองค์ความรู้ที่สามารถเป็นแนวทางพัฒนาระยะยาวที่เหมาะสมกับพื้นฐานของสังคมไทย

⁶ การสัมมนาประจำปีนี้ร่วมจัดโดย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย มูลนิธิชัยพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

การที่ปรัชญาได้รับการยอมรับทั้งในแง่รอบความคิดและการปฏิบัติในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง เป็นเพราะมาจากประสบการณ์ที่เป็นจริงของการพัฒนาทั่วทุกพื้นที่ ปรัชญานี้มาจากการถกเถียงของพระบรมราชาชาตอันมีพื้นฐานจากพระราชกรณียกิจ และการดำเนินงานโครงการหลวง ที่พระองค์ท่านได้ทรงพัฒนาในภูมิสังคมต่าง ๆ ทั่วประเทศ จึงเป็นประสบการณ์ที่แท้จริงของประชาชนส่วนใหญ่ การพัฒนาให้ความสำคัญที่มุ่งไปสู่คน พัฒนาความเป็นอยู่ของปัจเจกชนในครอบครัว และชุมชน มิใช่เป็นการมองเฉพาะในระดับมหภาค ส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง เช่น ความสามารถในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยลดการพึ่งพิงเฉพาะน้ำฝน การลดความจำกัดของผลผลิตทางการเกษตรที่มักจะมีปัญหาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพื่อเพิ่มความสามารถที่จะรับความผันผวนจากตลาด ทั้งยังเน้นการเป็นตัวของตัวเอง และความพออยู่พอกินของคนส่วนใหญ่ ตัวอย่างที่ชัดเจน จะเห็นได้จากทฤษฎีใหม่ ที่เป็นการพัฒนาการเกษตรที่พึ่งตนเองและเป็นลำดับขั้นในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม

นอกจากปรัชญาจะมาจากการสะสมองค์ความรู้จากประสบการณ์และการทดลองจริง มุ่งพัฒนาที่ปัจเจกชน ให้สามารถพึ่งตนเองได้ ปรัชญายังมีหลักทางสายกลาง มีการพัฒนาเป็นขั้นตอน ไม่สุดโต่ง เป็นตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาของพุทธศาสนา ที่เป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป ปรัชญายังให้หลักการพัฒนาที่เน้นองค์รวมโดยมุ่งความสุขของบุคคล ทั้งด้านวัตถุ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จึงช่วยให้มีกรอบที่กว้างกว่าในอดีตที่มักจะมองภาพโดยแยกส่วน ปรัชญาไม่ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ชี้ว่าให้มีความรู้เท่าทัน ให้มีความสามารถที่จะรับความผันผวนของการเปลี่ยนแปลงได้

ความสนใจและยอมรับปรัชญาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตและการพัฒนา ที่ยังมีอยู่แม้ว่าวิกฤติจะผ่านไปร่วมทศวรรษแล้ว เป็นความศรัทธาคู่กับความรู้อยู่ โดยปรัชญาให้แนวทางการดำรงชีวิตที่ให้อยู่ในโลก ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างพลวัตทั้งภายในประเทศและภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยใช้องค์ความรู้และประสบการณ์ของสังคมไทย มุ่งสู่ประชาชนส่วนใหญ่ โดยให้เห็นความสำคัญทั้งทางด้านวัตถุและจิตวิญญาณ ให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาแบบองค์รวม โดยมีแนวทางสายกลางตามหลักศาสนา⁷

⁷ UNDP (2005 หน้า 35) สรุปให้เห็นความทรงพลังของปรัชญานี้ว่า “The Sufficiency Economy is based on both practice and principle. On the one hand, the key maxims have arisen from the King’s real-world experience in development projects. They are a practical summary of what work, based on decades of experimentation, observation and evaluation. At the same time, the key ideas of the Sufficiency Economy are firmly rooted in ideas about the nature of the world and the situation of humanity. It is this combination of real world applicability and philosophical underpinning that gives the approach its strength.”

2. โครงสร้างและเนื้อหาของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 เริ่มดำเนินการ ความเข้าใจในปรัชญาก็มีทิศทางตรงกันมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็มีความต้องการที่จะให้มีความชัดเจนมากขึ้น เพื่อความสะดวกในการประยุกต์และการสื่อสารในวงกว้าง จึงได้มีคณะทำงานทำการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป เพื่อแยกแยะโครงสร้างและเนื้อหาตามที่ได้พระราชทานมา คณะทำงานได้แยกองค์ประกอบของปรัชญาตามข้อความที่ได้รับพระราชทานมาเป็น กรอบความคิด คุณลักษณะ คำนิยาม เงื่อนไข และแนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ

คณะทำงานนี้สรุปว่า **กรอบความคิด** ของปรัชญา เป็นการชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนทั้งแนวทางปฏิบัติและตัวอย่างการประยุกต์ที่เกิดขึ้น โดยปรัชญาใช้ได้ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศ ในที่นี้มองในแง่การบริหารเศรษฐกิจ (ระดับประเทศ) เป็นการมองโลกในลักษณะที่เป็นพลวัต มีการเปลี่ยนแปลง มีความไม่แน่นอนและมีความเชื่อมโยงกับกระแสโลก มุ่งผลทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนในมิติต่าง ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงกรอบแนวคิดในการพัฒนา สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกประเทศ

คุณลักษณะ⁹ คือ เป็นแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนตามแนวทางที่ควรจะเป็น ใช้ได้กับประชาชนทุกระดับ ทุกหน้าที่ เป็นการดำเนินตามทางสายกลาง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงมิใช่เป็นเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ เพราะเป็นแนวทางการปฏิบัติตนซึ่งมีหลายมิติ นอกจากนี้ยังให้มีความเท่าทันโลกคือกระแสโลกาภิวัตน์ คือไม่ใช่ปิดประเทศ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่เปิดเสรีเต็มที่อย่างไม่มีการควบคุมดูแล ไม่ใช่อยู้อย่างโดดเดี่ยวหรืออยู่โดยพึ่งพิงภายนอกทั้งหมด

ความหมายของ¹⁰ ความพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง หากขาดองค์ประกอบใดก็ไม่เป็นความพอเพียงที่สมบูรณ์

⁸ กรอบความคิด คือ “เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ”

⁹ คุณลักษณะ คือ เศรษฐกิจพอเพียง “เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์”

¹⁰ เนื้อหาหรือคำนิยาม คือ “ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน”

ความพอประมาณ (Moderation) มีสองนัย คือ ความพอดีไม่สุดโต่ง และการยืนหยัดบนขาของตนเอง (self-reliant) เป็นการดำเนินชีวิตอย่างทางสายกลาง โดยมีการกระทำไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไปในมิติต่าง ๆ เช่น การบริโภค การผลิตอยู่ในระดับสมดุล การใช้จ่าย การออมอยู่ในระดับที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง เป็นสิ่งที่ทำให้เราทำอะไรได้ตามศักยภาพ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เพื่อเป็นการยืนได้โดยลำแข้งของตนเอง

ความมีเหตุผล (reasonableness)¹¹ หมายความว่า การตัดสินใจเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีความพอประมาณ ในมิติต่าง ๆ จะต้องมีการรอบรู้คิดถึงระยะยาว ต้องมีเป้าหมายและวิธีการที่เหมาะสม มีความรู้ในการดำเนินการ มีการพิจารณาจากเหตุปัจจัยและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ต้องเป็นการมองระยะยาว ตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบของการกระทำ และความเสี่ยง จะทำให้มีความพอประมาณทั้งในปัจจุบันและอนาคต ความสำคัญของการมีเหตุผลอาจพิจารณาจากพระราชดำรัสนี้

“...ทุกคนจำเป็นต้องหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาการกระทำของตนให้รอบคอบ อยู่เสมอ ระมัดระวังทำการทุกอย่างด้วยเหตุผล ด้วยความมีสติ และด้วยความรู้ตัว เพื่อเอาชนะความชั่วร้ายทั้งหมดให้ได้โดยตลอด และสามารถก้าวไปถึงความสำเร็จที่แท้จริง ทั้งในการทำงานและการครองชีวิต...” พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 13 กรกฎาคม 2516¹²

¹¹ ความมีเหตุผลในปรัชญานี้มีความหมายและนัยยะต่างกับ ความมีเหตุผล (Rationality) ทางเศรษฐศาสตร์ เพราะความมีเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ เป็นมโนทัศน์เพื่อการวิเคราะห์ ที่สมมติว่าผู้บริโภคมีความพอใจของตนเองและมีพฤติกรรมบริโภคที่มีความคงเส้นคงวา เช่น ถ้าชอบส้มมากกว่าเงาะ และชอบเงาะมากกว่ามังคุด ก็จะชอบส้มมากกว่ามังคุดด้วย นอกจากนี้ยังสมมติว่าผู้บริโภคมีวัตถุประสงค์ของตนเองและจะดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามข้อจำกัดของงบประมาณ มีความเข้าใจว่า เศรษฐศาสตร์ทำให้คนมีความโลภ เพราะบอกว่าผู้บริโภคมีความต้องการไม่จำกัด และความพอใจได้จากการบริโภคสินค้าเท่านั้น การสรุปเช่นนี้ไม่ถูกต้องนัก เพราะความต้องการที่ไม่จำกัดนั้นเป็นการเปรียบเทียบกับทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เป็นข้อสมมติแสดงถึงความขาดแคลน (Scarcity) ของทรัพยากร ทำให้ต้องมีการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ ส่วนการวิเคราะห์ที่สมมติให้ผู้บริโภคที่มีเหตุผลต้องการความพอใจสูงสุดจากการบริโภคสินค้าและบริการตามงบประมาณที่จำกัดนั้น เป็นข้อสมมติเบื้องต้นเพื่อหาอุปสงค์ของการบริโภคสินค้านั้น จึงต้องกำหนดความพอใจมาจากการบริโภคสินค้า การวิเคราะห์นี้สามารถขยายไปถึงความพอใจของผู้บริโภคไม่ได้อยู่กับการบริโภคสินค้าและบริการ แต่ขึ้นกับอย่างอื่นได้ด้วย เช่น ความเท่าเทียมกันในสังคม สภาพแวดล้อมที่ดี การเป็นที่ยอมรับในสังคม นั่นคือ วัตถุประสงค์ของผู้บริโภคจะเป็นการสร้างความพอใจที่ครอบคลุมมากกว่าการวิเคราะห์เบื้องต้น ตัวอย่างการวิเคราะห์นี้น่าอ่านเพิ่มเติมใน Robert Frank (2006) Benjamin Freindman (2005)

¹² มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต หน้า 189

การมีภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควร (Self-immunity) พลวัตในมิติต่าง ๆ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในสถานะต่าง ๆ อย่างรวดเร็วขึ้น จึงต้องมีการเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ การกระทำที่เรียกได้ว่าพอเพียงไม่คำนึงถึงเหตุการณ์และผลในปัจจุบัน แต่จำเป็นต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ภายใต้ข้อจำกัดของข้อมูลที่มีอยู่ และสามารถสร้างภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และการมีภูมิคุ้มกันจะทำให้มีความพอเพียงแม้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง ถึงจะมีเหตุการณ์ที่แย่มากที่สุดก็รับมือได้

ทั้งนี้หากจะมีความพอเพียง **เงื่อนไขการปฏิบัติ**¹³ ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ เงื่อนไขความรู้ ได้แก่ มีความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และเงื่อนไขคุณธรรม

ความรอบรู้ คือ มีความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นประโยชน์พื้นฐาน เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติอย่างพอเพียง การมีความรอบรู้ย่อมทำให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง ทั้งนี้รวมถึง ความรอบคอบ ความระมัดระวัง คือ มีการวางแผน โดยสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาต่าง ๆ มาพิจารณาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และความมีสติ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ ในการนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนหลักวิชาต่าง ๆ เหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ โดยมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคมด้วย

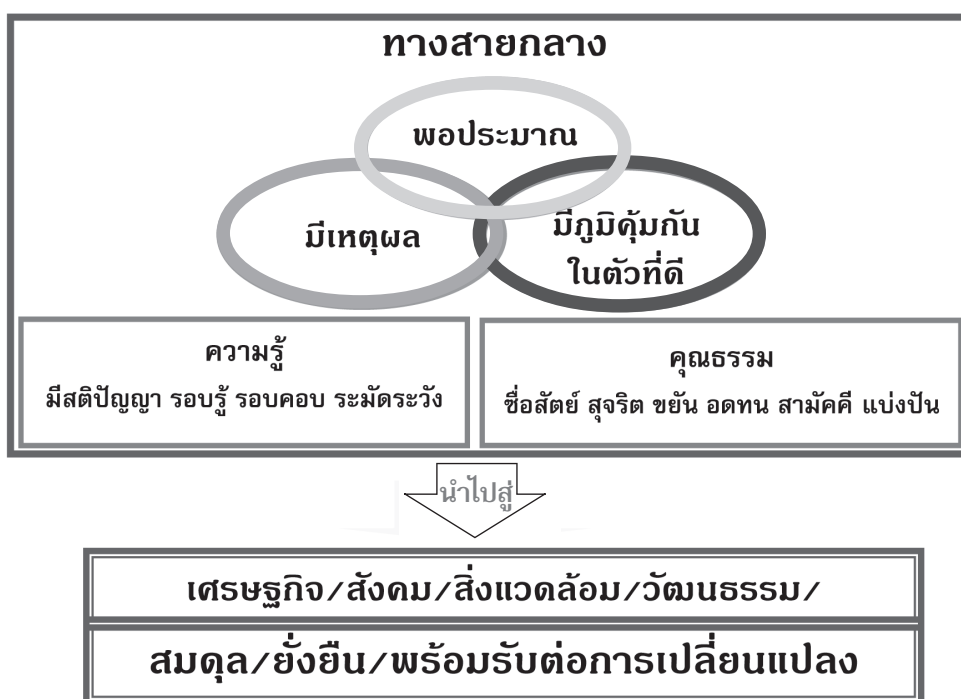
ในส่วนของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งครอบคลุมคนทั้งชาติ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ นักธุรกิจ มีสองด้าน คือ ด้านจิตใจ/ปัญญา และด้านการกระทำ ในด้านแรกเป็นการเน้นความรู้คู่คุณธรรม ตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ส่วนด้านการกระทำหรือแนวทางดำเนินชีวิต เน้นความอดทน ความเพียร สติปัญญา และความรอบคอบ เงื่อนไขนี้จะทำให้การปฏิบัติตามเนื้อหาของความพอเพียงเป็นไปได้ ทำให้ตนเองไม่มีความโลภ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสังคม เพราะการมีความโลภจะทำให้ทำอะไรสุดโต่ง ไม่นึกถึงความเสี่ยง ไม่รู้จักพอ มีโอกาสที่จะกระทำการทุจริต

¹³ เงื่อนไขการปฏิบัติ คือ “ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกัน ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ”

¹⁴ แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ “เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

ปรัชญากล่าวถึง **ผลที่คาดว่าจะได้รับ**¹⁴ ด้วย โดยความพอเพียงเป็นทั้งวิธีการและผล (End and mean) จากการกระทำ โดยจะทำให้เกิดวิธีการพัฒนาและผลของการพัฒนาที่สมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ความสมดุลและความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความสมดุลในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน ความสมดุลของการกระทำทั้งเหตุและผลจะนำไปสู่ ความยั่งยืนของการพัฒนา ภายใต้พลวัตทั้งภายในและภายนอกประเทศ

หากจะสรุปโครงสร้างของปรัชญาให้ชัดเจนขึ้น สามารถแสดงได้ในรูปข้างล่างนี้

ที่มา: เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร

จากรูปนี้มักจะสรุปสั้น ๆ ว่า ปรัชญานี้เป็นสามห่วง สองเงื่อนไข คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบของความพอเพียง และความรู้ คุณธรรม เป็นเงื่อนไขสองประการ

นอกจากจะยึดหลักสามห่วงสองเงื่อนไขแล้ว ผู้ที่สนใจในทางปฏิบัติ อาจตีความหมายที่ง่ายต่อตนในการประยุกต์โดยมีในแนวทางเดียวกันได้ เช่น UNDP (2007) ระบุว่า การปฏิบัติตามปรัชญา

¹⁴ แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ “เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

คือ รู้ตัวว่าทำอะไร (Know what you are doing) ซื่อสัตย์และพากเพียร (Be honest and persevere) ปฏิบัติตามทางสายกลางไม่สุดโต่ง (Take a middle path, avoid extremes) ตัดสินใจอย่างไตร่ตรองรอบคอบ มีเหตุมีผล (Be sensible and insightful in taking decision) มีการปกป้องจากการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง (Build protection against shocks) หรือผู้ที่คุ้นเคยในทางศาสนา ก็อาจจะปฏิบัติตนตามหลัก สัปปริสธรรม 7¹⁵ และ มรรค 8¹⁶ ก็จะมีส่วนในการสร้างความพอเพียงเช่นกัน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับพื้นฐานสังคมไทย เพื่อการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล เจริญมั่นคง และมีความยั่งยืนในระยะยาว ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ มีความมั่นคงในการเจริญเติบโต ไม่ผันผวนไปตามปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ โดยพิจารณาในหลายมิติเป็นองค์รวมมิใช่เฉพาะเรื่องของเศรษฐกิจ มีลักษณะองค์รวมที่มีความครอบคลุม ทั้งมิติจิตใจซึ่งกำหนดพฤติกรรม มิติสถาบันทางเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน และกฎระเบียบ ที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมของความพอเพียง

การกระทำตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือการประยุกต์ คือ การตัดสินใจที่เหมาะสม โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตัดสินใจตามหลัก คือ สามห่วง สองเงื่อนไข จุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ลดความผันผวน

การประยุกต์ใช้ปรัชญาทำได้ในทุกระดับ เพราะคนเรามีหลายฐานะ เราจึงสามารถใช้หลักปรัชญาในการตัดสินใจได้ทั้งของตัวเองและครอบครัว หากอยู่ในฐานะที่เป็นการบริหารพัฒนาชุมชน องค์กรไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน ก็ใช้หลักปรัชญาในการตัดสินใจได้ ซึ่งก็คือ การใช้ในระดับที่กว้างกว่าระดับตนเองและครอบครัว หากอยู่ในฐานะที่จะเป็นผู้กำหนดนโยบายหรือมาตรการระดับชาติก็สามารถใช้เป็นหลักได้เช่นกัน

การประยุกต์ใช้ปรัชญาเกิดได้ในหลายระดับ หลายมิติ และหลายรูปแบบ ไม่มีสูตรสำเร็จแน่นอนว่าจะเป็นกรอบแนวคิดเดียวกัน แต่ละคนจะต้องพิจารณาตามความเหมาะสมในแต่ละกรณีให้สอดคล้องกับเงื่อนไข และสถานะที่เผชิญอยู่ การยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะช่วยในการให้ “ฉุกละหุก” ว่า การตัดสินใจ การดำเนินชีวิต หรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีความเหมาะสมหรือไม่ จะมีความสมดุล ยั่งยืนหรือไม่ มีความเสี่ยงและการเตรียมรับความเสี่ยงอย่างไร

¹⁵ สัปปริสธรรม 7 ธรรมของสัตบุรุษ คือ อัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล อตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล ปริสัญญุตตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชนและกิริยาที่จะต้องประพฤติต่อประชุมชน ปุคคลปโรปรัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกคบคน

¹⁶ มรรค 8 ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามา เพียรชอบ สัมมาสติ ระลึกรับรู้ สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ

3. การใช้กรอบสามห่วงสองเงื่อนไขช่วยในการประยุกต์ให้ชัดเจนขึ้น

โดยทั่วไปเมื่อพูดถึงความพอเพียง คนทั่วไปมักจะนึกถึงความพอดี ความพอประมาณ แต่ตามปรัชญานี้ ความพอเพียงจะประกอบด้วยทั้งสามด้าน คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกัน เพราะการพัฒนาที่ยั่งยืนพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงได้ ต้องมีทั้งสามองค์ประกอบ ซึ่งมีความเกี่ยวพันกัน เช่น ถ้าต้องการจะมีความพอประมาณ แต่ขาดความมีเหตุมีผล ไม่คำนึงถึงระยะยาว ในอนาคตก็อาจไม่มีความพอประมาณได้ หรือถึงมีการวางแผนมองระยะยาว แต่ไม่มีการเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงในทางที่ไม่ดี ขาดภูมิคุ้มกันความเสี่ยง ก็อาจจะมีความผันผวนมากไม่พอเพียง เกิดผลกระทบในด้านลบได้ ความพอเพียงที่สมบูรณ์จึงต้องคำนึงถึงทั้งสามด้าน รวมทั้งเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม ความพอเพียงตามปรัชญาจึงมีความครอบคลุมมากกว่าความเข้าใจตามศัพท์

ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในรายละเอียดจะทำให้เราสามารถวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ได้ดีขึ้น พฤติกรรมอย่างเดียวกันถ้าทำแบบหนึ่งภายใต้เงื่อนไขหนึ่งอาจมีความพอเพียง แต่พฤติกรรมแบบเดียวกันแต่มีวิธีการต่างกันเงื่อนไขต่างก็อาจไม่พอเพียง การจะทำความเข้าใจจึงไม่สามารถประเมินเพียงแค่การมองพฤติกรรมซึ่งปลายทาง แต่ควรมองกระบวนการตัดสินใจภายใต้สภาพแวดล้อมที่เป็นจริงด้วยว่าเป็นตามความพอเพียงที่ครบถ้วนเพียงใด มีความเสี่ยงเพียงใด จะนำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืนหรือไม่ ซึ่งเมื่อเข้าใจในรายละเอียดจะช่วยลดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาได้

ความไม่ชัดเจนในการวิเคราะห์นอกจากจะมาจากการตีความตามศัพท์มากกว่าเนื้อหาของปรัชญาหรือการดูพฤติกรรมโดยไม่คำนึงถึงกระบวนการตัดสินใจและสภาพแวดล้อมแล้ว ยังมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับขอบเขตของการประยุกต์ ซึ่งประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจมี เช่น

ความเข้าใจผิดว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของภาคเกษตร ปรัชญานี้ใช้ไม่ได้กับภาคธุรกิจทันสมัย เนื่องจากความสนใจในการประยุกต์ใช้ในครั้งแรกเป็นในภาคเกษตร ซึ่งมีความชัดเจนสูง คนจึงมักจะเข้าใจว่าไม่เกี่ยวกับสังคมเมืองหรือภาคการผลิตที่ทันสมัย อย่างไรก็ตามเมื่อเรามีการตัดสินใจตามปรัชญาทั้งด้านองค์ประกอบและเงื่อนไข ซึ่งเป็นการมีพฤติกรรมตามปรัชญาที่สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในทุกที่และการประกอบอาชีพในทุกสาขา เพื่อความสมดุลและยั่งยืน การประยุกต์จึงไม่จำกัดเฉพาะการทำกิจกรรมทางด้านเกษตรหรือชนบท

การประยุกต์กับชีวิตคนเมือง และภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ นอกภาคเกษตรมีความสำคัญมาก เพราะแนวโน้มสังคมไทยจะเป็นสังคมเมืองมากขึ้น และสัดส่วนการผลิตของภาคเศรษฐกิจอื่นที่มีใช้ภาคเกษตรเป็นสัดส่วนที่สูงมาก หากไม่ใช้ปรัชญาเป็นแนวทางการดำรงชีวิตในภาคส่วนนี้แล้วก็ยากที่สังคมไทยจะมีความพอเพียงตามปรัชญาได้

ความพอเพียงต้องทำเองหรือไม่ การค้าคือความไม่พอเพียงใช่หรือไม่ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ปฏิเสธการค้า เพราะการแลกเปลี่ยนการค้าทำให้สามารถมีของใช้ที่มีคุณภาพในราคาที่เหมาะสม ดีกว่าที่จะต้องทำเองทั้งหมด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ในวันที่ 23 ธันวาคม 2542 ซึ่งได้ยกมาแสดงในส่วนแรกของบทความนี้แล้วว่า การพอมีพอกินของตัวเอง (Self-sufficiency) นั้นไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง

อย่างไรก็ตามในการประยุกต์ใช้ในระดับต่างๆ ก็ยังมีคำถามเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในลักษณะที่ว่า ระดับการกระทำด้วยตนเองขนาดไหนจึงจะเป็นไปตามปรัชญา เช่น ในกรณีของชุมชนเกษตรจะต้องมีการผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงตัวเองขนาดใด ในชุมชนควรมีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเท่าไรแล้วที่เหลือจึงจะใช้ทรัพยากรจากภายนอก การเพาะปลูกควรมีการใช้ปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ในท้องที่หรือปุ๋ยเคมีขนาดไหน ลักษณะการตัดสินใจใช้ทรัพยากรของตนเองหรือจะซื้อจากภายนอกจะเป็นลักษณะเดียวกันกับการประกอบธุรกิจที่จะตัดสินใจว่าจะทำเองในบริษัทหรือซื้อวัตถุดิบจากบริษัทอื่นหรือจะใช้วิธีการการรับช่วงการผลิต (subcontract) ในทางธุรกิจ ก็อาจมีคำถามที่ว่าธุรกิจที่ใช้เทคโนโลยีของต่างประเทศไม่มีเทคโนโลยีของตนเองเป็นความพอเพียงหรือไม่ แม้แต่ระดับประเทศ การต้องอาศัยเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ต้องอาศัยการค้าการลงทุนระหว่างประเทศจะเรียกว่ามีความพอเพียงหรือไม่อย่างไร

ผู้ที่มีแนวคิดที่ว่าความพอเพียง คือ การทำเอง จะตอบคำถามข้างต้นในลักษณะที่เล็กลงหรือหลีกเลี่ยงการติดต่อกับภายนอก ทั้งในระดับชุมชน ในองค์กรหรือระดับประเทศตามแต่กรณี การทำอะไรเองมีส่วนดีที่ทำให้ควบคุมการทำงานหรือการดำรงชีวิตของเราได้ แต่กิจกรรมดังกล่าวข้างต้นที่เน้นการกระทำเอง ก็มีโอกาสที่จะสร้างความไม่พอเพียงได้เช่นกัน เพราะหากทำสุดโต่งไปคือ ทำเองหมดโดยขาดความถนัด ทำให้มีต้นทุนที่สูง ก็จะทำให้การพัฒนาไม่สมดุลและยั่งยืนได้

ดังนั้นหลักการตัดสินใจในประเด็นนี้ จึงไม่ควรเริ่มจากการตัดสินใจว่าจะทำเองหรือจะใช้ของจากภายนอก แต่ควรประเมินศักยภาพภายในของเราทั้งในระยะสั้นระยะยาว และใช้หลักของปรัชญาในการพิจารณา ก็จะรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรทำ อะไรเป็นสิ่งที่ควรมีการติดต่อกับภายนอก (ไม่ว่าเป็นเรื่อง การผลิต การค้า การลงทุน และการใช้เทคโนโลยี) โดยหากมีหลักของความมีเหตุผล ทำให้มีความรอบรู้และมีสติ มองระยะยาว วิเคราะห์ศักยภาพอย่างถูกต้อง เมื่อมีเหตุผลก็จะทำให้พึ่งตนเองได้ โดยที่ไม่ทำอะไรสุดโต่ง ไม่ว่าด้านการพึ่งพิงภายนอกจนไม่สามารถกำหนดวิถีความพอเพียงของเราได้ หรือทำอะไรเองหมดจนขาดประสิทธิภาพ มีการพัฒนาได้ไม่เต็มศักยภาพจึงไม่มีความพอเพียงได้ นอกจากนี้การคำนึงถึงความเสี่ยงและการสร้างภูมิคุ้มกัน ทำให้เราตระหนักว่า การทำเองหรือการติดต่อภายนอกลักษณะใดที่ทำให้เรารับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่ากัน

ตัวอย่างหนึ่งคือ การใช้น้ำมันปิโตรเลียม ประเทศไทยก็เหมือนกับประเทศส่วนใหญ่ในโลกที่ต้องนำเข้าน้ำมัน ไม่สามารถผลิตในประเทศได้เพียงพอ ทางเลือกจึงไม่มี แต่หากจะให้มีเพียงพอ ต้องมีมาตรการในการสำรองน้ำมัน เพื่อให้รู้ว่าหากมีปัญหาขาดแคลนน้ำมันในตลาดโลก ก็จะมีน้ำมันใช้ในประเทศระยะหนึ่งทำให้มีเวลาในการปรับตัว มีการกระจายแหล่งนำเข้าเพื่อลดความไม่แน่นอน รวมทั้งมีมาตรการไม่ให้เกิดการพึ่งพิงน้ำมันปิโตรเลียมมากเกินไป โดยมีการพัฒนาพลังงานทดแทนที่มีความคุ้มค่า มีราคาก็จะสะท้อนในเรื่องของต้นทุนที่แท้จริงซึ่งรวมถึงความขาดแคลนและความเสี่ยงด้วย

ธุรกิจอาจจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีจากภายนอก เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินธุรกิจ มีคุณภาพดีกว่า มีต้นทุนที่ต่ำกว่าการพัฒนาเอง หรือธุรกิจอาจไม่มีศักยภาพในการพัฒนาเอง ซึ่งหลักความมีเหตุมีผล และความพอประมาณจะช่วยให้การตัดสินใจที่เหมาะสมได้ โดยต้องมีภูมิคุ้มกันที่จะสามารถมีเทคโนโลยีที่แทนกันได้ไม่ต้องพึ่งพิงแหล่งอื่น และสัญญาการใช้ที่ไม่เสียเปรียบในระดับชุมชนก็สามารถใช้แนวทางเดียวกัน เทคโนโลยีเป็นความรู้ในระดับชุมชนมักจะสอดคล้องกับภูมิสังคม ซึ่งน่าจะพิจารณาเป็นเบื้องต้น แต่หากมีเทคโนโลยีจากภายนอกที่สามารถปรับเข้ากับท้องถิ่นได้ก็ควรใช้

การใช้ปุ๋ยก็คงมีลักษณะเดียวกัน การใช้ปุ๋ยเคมี โดยไม่คำนึงถึงต้นทุนต่อสุขภาพ ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว เป็นความไม่พอเพียง เพราะสุดท้ายขาดความมีเหตุมีผล ในทางกลับกัน การที่จะเลิกใช้สารเคมี เลือกใช้สารอินทรีย์เพียงอย่างเดียว โดยไม่มีความเข้าใจเหตุผลว่าประโยชน์เป็นอย่างไร ต้นทุนเปลี่ยนแปลงอย่างไร อาจมีการใช้ที่ไม่เหมาะสมไม่ยั่งยืนได้ หากมีการวิเคราะห์ตามหลักปรัชญาอาจจะพบว่าสามารถใช้ปุ๋ยทั้งสองแบบในสัดส่วนที่เหมาะสมได้

การทำตามปรัชญาต้องไม่มีหนี้จริงหรือไม่ ความเป็นหนี้โดยทั่วไปแสดงความไม่พอดีระหว่างรายจ่ายและรายรับ แต่ในหลายกรณีการกู้เงินมีความจำเป็น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถให้แนวทางได้ว่าความเป็นหนี้เป็นความไม่พอเพียงหรือไม่ โดยหากขนาดของหนี้เกินความพอประมาณ ขาดการวางแผนพิจารณาระยะยาวในขนาดของการกู้และความสามารถในการใช้คืน กู้มาในวัตถุประสงค์ที่ไม่มีเหตุผล เช่น การพนัน การบริโภคนิยม ขาดการคำนึงถึงการสร้างภูมิคุ้มกันจากความเสี่ยงที่ทำให้ไม่สามารถชำระเงินกู้คืนได้ ลักษณะเช่นนี้แสดงการเป็นหนี้ที่มีความไม่พอเพียง มีโอกาสที่จะเกิดปัญหาได้

บุคคลและธุรกิจโดยทั่วไปมีความจำเป็นในการเป็นหนี้ เพื่อการลงทุน หรือการใช้จ่ายในสินค้าคงทนที่มีมูลค่าสูง เช่น ที่อยู่อาศัย และยานพาหนะ ดังนั้นหากใช้หลักของปรัชญาก็จะทำให้เรามีความพอเพียงในการก่อหนี้ได้ โดยใช้หลักความมีเหตุมีผลในการพิจารณาความจำเป็นเหมาะสมของการก่อหนี้ การคาดการณ์รายได้ในอนาคต และขนาดของการกู้ที่เหมาะสม ซึ่งทำให้พอดีไม่มากเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ยังจะต้องคำนึงถึงความเสี่ยง และการมีภูมิคุ้มกัน

การกำหนดกรอบปรัชญาจะสร้างความพอใจ คือ เป็นการกำหนดที่เป็นประโยชน์และมีความสามารถในการใช้คืนได้

การทำกำไรขัดกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ ธุรกิจจำเป็นต้องมีรายได้มากกว่ารายจ่าย ซึ่งก็คือกำไรนั่นเอง เพื่อเป็นผลตอบแทนแก่ผู้ถือหุ้น หากธุรกิจไม่ทำกำไรก็ไม่สามารถมีการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ การทำกำไรโดยทั่วไปจึงไม่ขัดกับหลักปรัชญา อย่างไรก็ตามการทำธุรกิจที่มุ่งกำไรระยะสั้น มีการเบียดเบียนผู้อื่นหรือสังคม การทำธุรกิจที่ขาดคุณธรรม ก็จะผิดเงื่อนไขของปรัชญานี้ แสดงว่าเป็นการทำกำไรที่ไม่เป็นตามปรัชญา จะทำให้การพัฒนาขาดความสมดุลและยั่งยืนได้

จริงหรือไม่หากจะสรุปว่าระบบตลาดส่งเสริมการบริโภค ดังนั้นเมื่อใช้ระบบตลาดจะไม่มี ความพอเพียง เพราะจะทำให้มีการใช้จ่ายเกินกว่าที่ควร ประเด็นนี้มาจากการมองว่าระบบตลาดต้องมีการขายสินค้า จึงต้องกระตุ้นการบริโภคโดยการโฆษณา ด้วยการส่งเสริมการขาย ทำให้มีความต้องการที่ไม่สิ้นสุดโดยเฉพาะความต้องการสินค้าฟุ่มเฟือย ดังนั้นจึงเป็นการสร้างความโลภนำไปสู่ความไม่พอเพียง

สิ่งที่เรียกว่าเป็นความฟุ่มเฟือยมีความแตกต่างตามอัตภาพ ดังนั้นกล่าวไม่ได้ว่าโดยทั่วไปเป็นการขัดกับความพอเพียง ดังพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2541

“ให้พอเพียงนี้ ก็หมายความว่า มีกิน มีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้แต่ว่าพอ แม้บางอย่างจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ”

โดยระบบตลาดเสรีนิยม สินค้าจะต้องตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค หากไม่มีผู้ซื้อธุรกิจจะอยู่ไม่ได้ ในปัจจุบันผู้บริโภคมีความต้องการที่หลากหลายขึ้นและเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว รวมทั้งการแข่งขันของธุรกิจเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่สูงขึ้น จึงจะสังเกตว่า สินค้าจะมีวงจรอายุของสินค้าน้อยลง โดยเฉพาะเครื่องใช้ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ และเสื้อผ้า

ภายใต้สภาวะเช่นนี้ ธุรกิจจะมีการจำแนกผู้บริโภคเพื่อผลิตสินค้าให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภคแต่ละกลุ่ม และเพื่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจ สินค้าบางอย่างมุ่งเน้นผู้บริโภคที่มีฐานะดี หรือผู้ที่ต้องการสินค้าที่มีคุณภาพสูง มีมาตรฐานสูง ซึ่งราคามักจะแพง สินค้านี้สำหรับคนทั่วไปคงจะจัดว่าฟุ่มเฟือย ไม่มีความจำเป็นต้องใช้ แต่ก็อาจจะเหมาะกับคนบางกลุ่ม การจะระบุว่าไม่ควรผลิตสินค้าประเภทนี้จึงไม่น่าจะเหมาะสม เพราะเป็นการสนองความต้องการผู้บริโภคเฉพาะกลุ่ม

ระบบตลาดที่มีการแข่งขันยังทำให้มีนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการผู้บริโภค ทำให้มีสินค้าที่หลากหลายมีประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การตอบสนองความต้องการนี้ทำให้มีสินค้าที่มีคุณภาพดีกว่าเดิมแต่ราคาถูกกว่าเดิม เช่น รถยนต์ที่ประหยัดน้ำมัน พันธุ์พืชต่าง ๆ เครื่องมือสื่อสาร เครื่องใช้ไฟฟ้า คอมพิวเตอร์และโปรแกรม

ในด้านการโฆษณาและการส่งเสริมการขาย กิจกรรมเหล่านี้มีสองด้าน คือ ด้านหนึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดความต้องการสินค้า การโฆษณาจึงจะเสนอส่วนที่ดีของสินค้า อีกด้านคือ การทำให้ผู้บริโภครู้จักสินค้ามากขึ้น เป็นการให้ข้อมูลแก่ผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภคมีทางเลือกมากขึ้น

หากจะห้ามการโฆษณาก็คือเป็นการกีดกันการให้ข้อมูลแก่ผู้บริโภค กีดกันการเข้าตลาดของผู้ผลิตรายใหม่ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการแข่งขัน ผู้บริโภคก็เสียประโยชน์ ผู้ผลิตรายเก่าที่เป็นที่รู้จักแล้วจะเป็นผู้ได้ประโยชน์

การห้ามโฆษณาหรือการมองว่าการโฆษณาเป็นการสร้างความไม่พอเพียง จึงไม่น่าจะเป็นทางที่ถูกต้อง เพราะปัญหาที่สำคัญอยู่ที่ผู้บริโภคใช้จ่ายตามหลักของปรัชญาหรือไม่ ผู้บริโภคที่มีลักษณะเป็นบริโภคนิยมจะขัดกับปรัชญา เพราะลักษณะจะไม่เป็นการใช้จ่ายตามความต้องการใช้ แต่เพื่อความมีหน้ามีตา เพื่อความโอ้อวด หรือมีความต้องการบริโภคตามผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงอรรถภาพของตนเอง ในลักษณะเช่นนี้จะเป็นการใช้จ่ายที่ไม่เป็นประโยชน์ ขาดความมีเหตุผลและความพอประมาณ ใช้จ่ายในสิ่งฟุ่มเฟือยเกินฐานะตนเอง และหากผู้บริโภคไม่เป็นบริโภคนิยมก็จะมีปัญหาจากระบบการโฆษณาหรือการส่งเสริมการขาย เพราะจะมีการใช้จ่ายตามเหตุผล เพื่อประโยชน์ตามอรรถภาพของตนเอง

ในอีกด้านหนึ่ง การโฆษณาก็มีความไม่พอเพียงได้ ตามหลักการของปรัชญาแล้ว ธุรกิจก็ต้องมีการโฆษณาและส่งเสริมการขายตามหลักคุณธรรม คือ ตามความเป็นจริง ไม่ผิดจรรยาบรรณ และต้องไม่ทำให้ผู้บริโภคหลงผิด

การค้าการลงทุนระหว่างประเทศขัดกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่อย่างไร
ประเด็นนี้มาจากความคิดที่ว่า กระแสโลกาภิวัตน์สร้างความไม่พอเพียง ทำให้พึ่งตัวเองไม่ได้ จึงต้องมีการติดต่อค้าขายน้อยลง และระบบตลาดเสรีนิยมขัดกับหลักปรัชญา

แต่หากพิจารณาจากข้อความของปรัชญาพบว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ใช้ประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์ โดย “ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์” การก้าวทันโลกาภิวัตน์ คือ ให้มีการค้า การลงทุนระหว่างประเทศ อันเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ ซึ่งหากจะมีการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศได้ก็ต้องมีการแลกเปลี่ยนภายในคือการใช้กลไกตลาดนั่นเอง แต่เป็นการใช้ระบบกลไกตลาดในทางสายกลาง โดยรู้เท่าทัน “เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

ดังนั้นประเทศใดที่ใช้ระบบตลาด มีการติดต่อกับต่างประเทศ หากจะใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการกำหนดนโยบาย ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะต้องกลับลำจากระบบตลาดไปใช้ระบบอื่น ไม่มีความจำเป็นที่จะพูดถึงการปิดประเทศ เปรียบกับว่า เรากำลังเดินทางโดยขับรถไปเรื่อยเรื่อยพอสมควร ขลุ่ยหลักบ้างบางครั้ง แต่รถยังไม่เสีย เราไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนพาหนะจากรถมาเป็นเกวียนหรือเดินไป แต่สิ่งที่จะต้องพิจารณา คือ เราขับรถเป็นอย่างไร ขับเร็วไปขับช้าไปรีเปล่าไปถูกทางหรือไม่ ขับไปแล้วดูแลให้คนที่อยู่ในรถมีความสุขดีหรือเปล่า

อย่างไรก็ตาม แม้ระบบตลาดเป็นระบบที่ทำให้เกิดการผลิต การแลกเปลี่ยนอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้มีสินค้าที่หลากหลาย มีคุณภาพ ราคาต่ำ ช่วยสร้างความพอเพียงแก่ผู้บริโภคในการที่จะทำให้มีทางเลือกมากขึ้น เป็นระบบเศรษฐกิจที่ประสบความสำเร็จมากกว่าระบบสังคมนิยมที่วางแผนโดยส่วนกลาง แต่ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แสดงว่า ระบบตลาดมักจะมีกลิ่นเหลวที่ทำให้ต้องมีแทรกแซงของรัฐบาล เช่น การมีปัญหาลิ่งแวดล้อม ปัญหาการกระจายรายได้ และระบบตลาดก็ยังไม่ได้มองทุกมิติในการพัฒนาสังคม ระบบตลาดเสรีเพียงอย่างเดียวจึงไม่สามารถจะเป็นหลักในการสร้างความพอเพียงของประเทศได้

ปรัชญานี้จึงชี้ให้เห็นให้จัดการระบบตลาดให้ดี คำนึงถึงทุกด้านของการพัฒนา ทั้งเศรษฐกิจ ชุมชน สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่สังคมที่มีความสมดุล มีความเจริญอย่างแข็งแกร่ง เป็นการก้าวไกลกว่าระบบตลาด หรือเกินกว่าทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ โดยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ จะมีความรอบคอบ มองระยะยาว นึกถึงความเสี่ยง ซึ่งกรอบนี้เหมาะสมอย่างยิ่งในปัจจุบัน เพราะการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เศรษฐกิจ และสังคมเปลี่ยนแปลงเร็วกว่าในอดีตมาก จะทำอะไรบูมบ่ามอย่างในอดีตที่มีการกู้เงินจากต่างประเทศสูงลงทุนแบบผลตอบแทนสูง และรับความเสี่ยงสูงมาก จะทำให้มีโอกาสเกิดวิกฤติสูงขึ้น

ในเงื่อนไขของปรัชญาชี้ว่าธุรกิจที่จะใช้ประโยชน์จากโลกาภิวัตน์ ต้องมีคุณธรรม และความรู้ ดังนั้นจึงต้องการวางระเบียบและดำเนินการตามบรรษัทภิบาลที่ดี และต้องมีการจัดการความรู้จะใช้ประสบการณ์เดิมทำธุรกิจในสภาพสิ่งแวดลอมที่เปลี่ยนไปไม่ได้

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศและระบบตลาด หากไม่มีการแทรกแซงไม่มีการกำกับ ก็จะนำไปสู่ความไม่สมดุล ความไม่ยั่งยืนได้ จึงต้องมีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการบริหารเพื่อรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์

4. สรุป

บทความนี้อภิปรายถึงความเป็นมาของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้ประชาชนชาวไทย นำเป็นกรอบในการทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และฉบับที่ 10 ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน ปรัชญานี้ได้รับการยอมรับและนำไปใช้

อย่างกว้างขวางเพราะนอกจากจะเป็นแนวทางแก้วิกฤติของประเทศแล้ว ยังช่วยแก้ปัญหาระดับโครงสร้างจากความไม่สมดุลจากการพัฒนาในอดีตด้วย

การที่ปรัชญาได้รับการยอมรับทั้งในแง่กรอบความคิดและการปฏิบัติในสังคมไทยเช่นนี้เป็นเพราะปรัชญานี้มาจากประสบการณ์ที่เป็นจริงของการพัฒนาทั่วทุกพื้นที่ของประเทศ เพราะมาจากการถกเถียงของพระบรมราชาธิราชอันมีพื้นฐานจากพระราชกรณียกิจและการดำเนินงานโครงการหลวง ที่พระองค์ท่านได้ทรงพัฒนาในภูมิสังคมต่าง ๆ ทั่วประเทศ จึงเป็นประสบการณ์ที่แท้จริงของประชาชนส่วนใหญ่ เป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญมุ่งให้คนสามารถพึ่งตนเองได้ ปรัชญายังมีหลักทางสายกลาง มีการพัฒนาเป็นขั้นตอน ไม่สุดโต่ง เป็นตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาของพุทธศาสนา อันเป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป ทั้งยังให้หลักการพัฒนาที่เน้นองค์รวมโดยมุ่งความสุขของบุคคล ทั้งด้านวัตถุ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จึงช่วยให้มีกรอบที่กว้างกว่าในอดีตที่มักจะมองภาพโดยแยกส่วน ปรัชญานี้ไม่ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ชี้ว่าให้มีความรู้เท่าทันให้มีความสามารถที่จะรับความผันผวนของการเปลี่ยนแปลงได้

เป้าหมายของปรัชญา คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน สามารถรับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยยึดหลักทางสายกลางดังกล่าวแล้ว ปรัชญามองค้ำประกอบ คือ ความพอประมาณ (ไม่สุดโต่ง ยึดได้บนขาของตนเอง) ความมีเหตุมีผล (รอบคอบ พิจารณาผลทั้งระยะสั้นและระยะยาว) และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง (การป้องกันตัวจากความเสี่ยง) โดยมีเงื่อนไขพื้นฐาน คือ ความรู้และคุณธรรม

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับพื้นฐานสังคมไทย เพื่อการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล เจริญมั่นคงและมีความยั่งยืนในระยะยาว ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ ทำให้พัฒนาอย่างมีความมั่นคง ไม่ผันผวนไปตามปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ โดยพิจารณาในหลายมิติเป็นองค์รวมมิใช่เฉพาะเรื่องของเศรษฐกิจ มีความครอบคลุม ทั้งมิติจิตใจ ซึ่งกำหนดพฤติกรรม มิติสถาบันทางเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน และกฎระเบียบ ที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมของความพอเพียง

การประยุกต์ใช้ปรัชญาทำได้ในทุกระดับ เพราะคนเรามีหลายสถานะ เราจึงสามารถใช้หลักปรัชญาในการตัดสินใจได้ทั้งของตัวเองและครอบครัว หากอยู่ในฐานะที่เป็นการบริหารพัฒนาชุมชน องค์การไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน ก็ใช้หลักปรัชญาในการตัดสินใจได้ ซึ่งก็คือ การใช้ในระดับที่กว้างกว่าระดับตนเองและครอบครัว หากอยู่ในฐานะที่จะเป็นผู้กำหนดนโยบายหรือมาตรการระดับชาติก็สามารถใช้ปรัชญาเป็นหลักได้เช่นกัน

การประยุกต์ใช้ปรัชญาจึงมีได้ในหลายระดับ หลายมิติ และหลายรูปแบบ ไม่มีสูตรสำเร็จ แม้ว่าจะเป็นกรอบแนวคิดเดียวกัน แต่ละคนจะต้องพิจารณาตามความเหมาะสมในแต่ละกรณี

ให้สอดคล้องกับเงื่อนไข และสถานะที่เผชิญอยู่ การยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะช่วยในการให้ “ลูกคิด” ว่า การตัดสินใจ การดำเนินชีวิต หรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีความเหมาะสมหรือไม่ จะมีความสมดุล ยั่งยืนหรือไม่ มีความเสี่ยงและการเตรียมรับความเสี่ยงอย่างไร

ทั้งนี้ความเข้าใจใน 3 องค์ประกอบ และ 2 เงื่อนไข ที่ประกอบเป็นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ จะทำให้ผู้นำไปใช้มีความชัดเจนในการประยุกต์ สามารถปรับใช้ได้กับบริบทที่แตกต่างกันได้อย่างเหมาะสม มีแนวทางปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ทำให้การขับเคลื่อนสร้างความพอเพียงในประเทศมีพลัง และเมื่อนำไปใช้ในการบริหารการพัฒนาในทุกระดับ สังคมไทยก็จะมีวิถีการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (2546ก) กรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

_____ (2546ข) ประมวลคำในพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช 2493-2542 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ฉลองภพ สุสังกร์กาญจน์ (2549) “การบริหารเศรษฐกิจตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เอกสารประกอบการวิจัยประจำปี สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

ณัฐพงศ์ ทองกัถ์ และวิศาล บุปผเวส (2540) “ประเทศไทยในทศวรรษหน้า: วิสัยทัศน์ของ NIDA แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ” เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เนื่องในวาระครบรอบ 30 ปี แห่งการสถาปนาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

มูลนิธิสิดศรี-สฤษดิ์วงศ์ คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต (2549) คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ

ภาษาอังกฤษ

Siamwalla, Ammar (1997). *Can A Developing Democracy Manage Its Macroeconomy? The Case of Thailand* TDRI Quarterly Review Vol. 12 No. 4

Sussangkarn, Chalongphob (1992). *Toward Balanced Development: Sectoral, Spatial and Other Dimensions* Bangkok: Thailand Development Research Institute.

- Frank, Robert (2006). **Micro Economics and Behavior** 6th edition New York: McGraw-Hill Irwin.
- Friedman, Benjamin (2005). **The Moral Consequences of Economic Growth**. New York: Alfred A. Knopf Publisher.
- United Nations Development Programme. (2007). **Thailand Human Development Report 2007: Sufficiency Economy and Human Development** Bangkok: UNDP.
- Warr, Peter (2005). edited. **Thailand Beyond the Crisis** New York: Routledge.

ภาคผนวก

ที่ รล 0003/18888

สำนักกราชเลขาธิการ

พระบรมมหาราชวัง กทม.10200

๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๒

เรื่อง พระราชทานพระบรมราชานุญาต

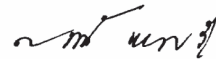
เรียน ประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

อ้างถึง หนังสือที่ นร 1001/พ.01 ลงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๒

สิ่งที่ส่งมาด้วย สำเนาบทความเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่แก้ไขแล้ว

ตามที่ท่านขอให้ นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรม-
ราชวินิจฉัย บทความเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนา
การเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่น ๆ มาร่วมกัน
ประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัส เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และขอพระราชทานพระบรม-
ราชานุญาตนำบทความดังกล่าวไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานฯ และทุกฝ่าย
ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป นั้น

ได้ นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรง
พระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรม-
ราชานุญาต ตามที่ขอพระมหากรุณา

(หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี)

ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์

โทร.2253457 - 62 ต่อ 2315, 2316